

سنجش و اولویت‌بندی حکمروایی خوب محله‌ای

(نمونه موردی: محلات منطقه ۹ شهر تهران)

صفر قاندرحمتی (استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران، نویسنده مسئول)

safarrahmati@modares.ac.ir

سید علی علوی (استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران)

a.alavi@modares.ac.ir

شهرام بزرافکن (کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران)

bazrafkan1369@gmail.com

چکیده

تحقق حکمروایی خوب شهری در مدیریت شهری کلان شهرهای ایران و از جمله تهران مستلزم عینیت بخشیدن به مشارکت شهروندان در ابعاد گوناگون است و بر مفاهیمی چون عدالت محوری، قانونمندی، شفافیت، اجماع محوری، مشارکت، کارآیی و اثربخشی، پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری تاکید دارد. هدف از این پژوهش سنجش و اولویت‌بندی حکمروایی خوب شهری در محدوده محلات منطقه ۹ از مناطق مرکزی شهر تهران است. روش پژوهش توصیفی^۰ تحلیلی است؛ بدین منظور از مدل تصمیم‌گیری چند معیاره‌ی ویکور (VIKOR) و هم‌چنین تکنیک فازی (FUZZY) جهت رتبه‌بندی ۸ محله مورد مطالعه استفاده شده است. حجم نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری کوکران برابر با ۳۸۴ نفر تعیین گردید. بر پایه یافته‌های پژوهش، شاخص‌های ۸ گانه حکمروایی خوب شهری در چارچوب مدل ویکور نشان می‌دهند که محله دکتر هوشیار با امتیاز ۰/۰۹۳، بهترین و محله فتح با امتیاز ۰/۸۱۰ بدترین وضعیت را از لحاظ حکمروایی خوب شهری در بین محله‌های نمونه دارند. که در تبیین و تحلیل به وجود آمدن چنین وضعیتی می‌توان به مدیریت متمرکز و تک سطحی و از بالا به پایین مسئولین و مدیران شهری در محله‌های مورد مطالعه، ارتباطات و همکاری‌های عمودی، عدم توجه به نهادهای مدنی و مردم محور، تبعیض در قوانین و مقررات و در نهایت عدم توجه به راهبرد توسعه جامعه‌ای به عنوان پایه و اساس توسعه مشارکتی که هدف آن توجه به یک شهروند به مانند عضوی مسئول و فعال در جامعه شهری جهت تشویق همکاریها برای ارتقای استانداردهای زندگی خود است، اشاره کرد.

واژه‌های کلیدی: جغرافیای سیاسی شهر، حکمروایی خوب شهری، محله‌های شهری.

مقدمه

سیستم مدیریت سستی در مناطق شهری کلان شهرها که شامل نهادهای متعدد محلی و منطقه‌ای است، توانایی حل مسائل و معضلات شهری و پاسخگویی به تحولات سریع شهرنشینی و نیازهای ساکنان شهرها را ندارد، از این رو مدیریت شهری زمینه ارائه خدمات مورد نیاز جمعیت ساکن در شهرها و الزامات زندگی جمعی را فراهم می‌نماید. بدینسان مدیریت شهری عبارت است از سازماندهی عوامل و منابع برای پاسخگویی به نیازهای ساکنان شهر که شامل کارکردهای برنامه‌ریزی، اجرا، نظارت، کنترل و هدایت است و برای اعمال قدرت باید برآمده از اراده شهروندان و قراردادهای اجتماعی باشد (sarafi and Abdollahi, 2008:120). امروزه مدیریت شهری در جهان تحول اساسی یافته است و شهرها برای آن برنامه‌ریزی می‌شوند تا بتوانند رفاه و آسایش ساکنان خود را تأمین کنند. در این میان مدیریت شهری در روند توسعه شهر و بهبود سکونتگاه‌های شهری نقش بسیار مهم و تعیین‌کننده دارد. چرا که نحوه مدیریت بر جریان مطلوب زندگی شهری، می‌تواند در بهبود سکونتگاه‌های انسانی و پایداری توسعه شهری مهم‌ترین نقش را ایفا کند (Shia, 2003:9). در کشور ما به دلیل نبود الگوی حکمروایی مطلوب شهری اکثر برنامه‌های شهری از بالا به پایین انجام می‌شود و این امر باعث شده تا برنامه‌ها و طرحها پیامدهای چندانی مطلوبی نداشته باشند، در واقع، رویکرد غالب مسئولان بدون مشارکت و دخالت مردمی است که اقدام به برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌ها می‌کنند، طبیعی است زمانی که مشارکت مردمی در امور مربوط به شهر در حد کم باشد، احساس مسئولیت نیز کمتر خواهد بود، این امر باعث عدم اجرای عدالت، قانون‌مداری، شفافیت و... شده و در نتیجه، مسئولان خود را در قبال مردم پاسخگو نمی‌دانند و تمامی این عوامل، توسعه پایدار شهری را به چالش می‌کشد. بنابراین، حرکت از مدیریت سستی به حکمروایی، یک انتخاب گریزناپذیر است (Mouzen, 2012:2). در واقع مدیریت شهری در کلانشهر تهران نیز چون سایر شهرهای بزرگ و میانه ایران بجز تفاوت در جزئیات از همان الگوها و ساختار مدیریتی حاکم بر کشور پیروی می‌کند. از این رو اصلاح و بازنگری ساختار نظام مدیریتی در کشور و تطابق آن با تحولات نوین در عرصه مدیریت شهری به طور جدی ضروری می‌باشد و می‌بایست بین رویکردهای نوین و شرایط و ویژگی‌های ضروری اجتماعی-اقتصادی حاکم بر مدیریت شهری ایران، از رهیافت‌های موثر در اصلاح و ارتقاء مدیریت شهرها بهره برد. در حال حاضر رویکرد «حکمروایی خوب شهری» به عنوان اثربخش‌ترین، کم هزینه‌ترین و پایدارترین شیوه اعمال مدیریت شهری معرفی می‌شود. (Torabi, 2004:6). حکمروایی

خوب شهری ° که به طور کلی به عنوان مدیریت جامعه شهری به سوی اهداف مورد نظر محسوب می‌شود- می‌تواند به عنوان پیش‌نیازی برای توسعه پایدار محسوب گردد (Romanczyk, 2015:2). با توجه به اینکه مدیریت محله‌های شهری در کلانشهر تهران در سطح پایینی است به نظر می‌رسد که منطقه ۹ نیز از این قاعده مستثنی نیست و نیازمند سیستم مدیریتی جدید و پویاتری می‌باشد تا بتواند میزان اثرگذاری خود را در شهر افزایش دهد. در این پژوهش سعی شده است، محلات منطقه ۹ شهر تهران، از نظر شاخص‌های مهم حکمروایی خوب شهری "که در حال حاضر جایگاه این شاخص‌ها در توسعه و مدیریت شهری مورد تأیید همگان قرار گرفته است" با استفاده از تکنیک رتبه‌بندی ویکور مورد مطالعه قرار گیرد. بنابراین هدف اصلی این پژوهش سنجش محلات ۸ گانه منطقه ۹ و اولویت‌بندی محله‌ها بر اساس شاخص‌های حکمروایی خوب شهری می‌باشد. بدین منظور نخست با استفاده از منابع موجود در زمینه حکمروایی شهری با تأکید بر محله‌های شهری ابعاد گوناگون موضوع تشریح می‌گردد، و بر این مبنا شاخص‌های مناسب جهت سنجش حکمروایی خوب شهری استخراج می‌شود. در ادامه ابزار مناسب جهت گردآوری داده‌های مورد نیاز متناسب با شاخص‌های مورد نظر طراحی و پس از انجام مطالعات میدانی داده‌های بدست آمده با استفاده از مدل ویکور تجزیه و تحلیل می‌گردد.

مبانی نظری

ماهیت حکمروایی شهری

تغییرات پیوسته در نواحی شهری نیاز به نوع جدیدی از رویکرد برنامه‌ریزی را می‌طلبد. در پانزده سال اخیر دو تغییر عمده در بسیاری از کشورها اتفاق افتاده که روش‌های جدیدی برای برنامه‌ریزی و مدیریت شهری فراهم کرده است که باعث تمرکززدایی از وظایف حکومت‌های محلی و محول شدن وظایف جدیدی به بخش‌های غیر رسمی سازمان‌های غیر دولتی شده است (Baud Isa and R. 2006: 134). یکی از رویکردهای جدید که در سال‌های اخیر در حیطه مدیریت شهری پا به عرصه گذاشته است، حکمروایی شهری می‌باشد. شیوه‌های متعددی برای تعریف واژه حکمروایی وجود دارد بنیان‌های نظری این واژه در بسیاری از زمینه‌های مطالعاتی وجود دارد: این زمینه‌های مطالعاتی عبارتند از؛ اقتصاد نهادی، روابط بین‌الملل، مطالعات توسعه، علوم سیاسی و مدیریت. به طور کلی حکمروایی یک روش یا سازوکار برای حل و فصل طیف گسترده‌ای از تعارضات است که بازیگران آن به رضایت دو طرفه رسیده و تصمیمات از طریق مشورت با هم گرفته می‌شود و مشارکت در اجرای

تصمیمات صورت می‌گیرد (Haus & Heinelt, 2005: 19- Schmitter, 2002: 53). یکی از مواردی که در زمینه توسعه جوامع مورد توجه قرار گرفت مقوله اداره جامعه و نحوه ارتباط اداره‌کنندگان (حاکمان، دولت) با مردم بوده است. به طوری که بانک جهانی در مطالعات سال ۱۹۸۹ دریافت، حکمروایی شیوه مدیریت اداره کشور یا رابطه شهروندان با حکومت‌کنندگان موضوع محوری توسعه است (Taghvaei and Tajdar, 2009: 48). در همین رابطه جوامع برای جلوگیری از هدر رفتن و اتلاف منابع و درگیر کردن مردم با امر توسعه و نحوه ارتباط حاکمان و مردم حکمروایی روزبه‌روز اهمیت بیشتری می‌یابد. اما امروزه این واژه غالباً برای تشریح نحوه مناسب اعمال قدرت به منظور توسعه پایدار به کار برده می‌شود (darban Mafnuisa, Astaneh and Rezvani, 2012: 181). حکمروایی خوب سنگ بنای توسعه پایدار می‌باشد (Mafnuisa, 2004: 490). در واقع در هر جامعه‌ای هنگام جست‌وجو برای راه حل توسعه پایدار، همواره حکمروایی خوب به عنوان یک ابزار حیاتی برای پیشبرد توسعه پایدار معرفی می‌گردد (Kardo 2012: 1166). هاس و هاین در رابطه با گذار از حکومت به حکمروایی بیان می‌کنند: حکمروایی به شیوهی متفاوتی از تعاملات اجتماعی هماهنگ دلالت دارد؛ یعنی گذار از فرمانبرداری و مقررات اجتماعی که از سوی دولت وضع شده به سمت شیوه‌های مشارکتی و افقی هماهنگ می‌باشد (Nil Uzm, 2007: 129). به طور کلی حکمروایی اشکال جدیدی از تصمیم‌گیری جمعی را توصیف می‌نماید که قلمروهای مختلفی را شامل می‌شود (مانند حکومت، بازار و جامعه مدنی) و همچنین مبتنی بر شبکه‌های پیچیده‌ای از بازیگران به هم وابسته‌ای است که این بازیگران متعلق به بخش‌های عمومی، شبه عمومی، خصوصی، داوطلبانه و اجتماعی هستند. بر اساس این توصیف، حکمروایی منجر به تجدید ساختار تعاملات میان حکومت و جامعه مدنی و همچنین از بین بردن مرزهای میان بخش عمومی و خصوصی می‌شود (Bovaird, 2005: 221). در واقع مفهوم حکمروایی از اواخر دهه ۱۹۸۰ وارد مباحث مدیریتی و اداره امور محلی شد که باعث تغییر پارادایم به سمت حکمروایی خوب و توسعه پایدار گردیده است. در فرهنگ لغت آمریکایی هر تیچ واژه حکمروایی به عنوان فعالیت یا شیوه عمل یا قدرت حکم راندن معنا شده است (Mouzen, 2012: 16). حکمروایی به روابط بین دولت و جامعه مدنی، حکمرانان و حکمروایی شوندگان، حکومت و حکومت شوندگان مربوط می‌شود. در واقع حکمروایی که در مقیاس گوناگون محلی، شهری، ملی و حتی بین‌المللی به کار می‌رود بر همیاری دولت و جامعه مدنی مبتنی است. این مفهوم بر این اصل بنیادی استوار است که دولت‌ها به جای آن که به تنهایی مسئولیت کامل اداره جامعه را در تمام سطوح آن بر عهده گیرند و به تعبیر

دیگر، حکومت کنند، باید در کنار شهروندان، بخش خصوصی و مردمی، به عنوان یکی از نهادها یا عوامل مسئول اداره جامعه محسوب شوند. با این تعبیر، دولت نقش تسهیل کننده و زمینه ساز توسعه جامعه را در سطوح ملی، محلی و شهری ایفا می‌کند. با ورود شهروندان یا به مفهوم سازمان یافته‌تر آن، جامعه مدنی، به عرصه تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری، فرآیند اداره شهر از یک نظام اقتدارگرا و آمرانه به فرآیندی مردم سالار و مشارکتی تبدیل خواهد شد (Burkepour, 2006: 492). در نهایت می‌توان عنوان نمود که گفتمان حکمروایی، عنصر ذاتی همکاری بین جامعه مدنی و جامعه سیاسی و هم‌چنین بین دولت و شهروندان است و ریشه در چشم انداز مدیریت عمومی‌نو دارد که در واقع پاسخی به نامیدی و دلزدگی از شکست‌های مشهود دولت رفاه، در فراهم آوردن موثرتر و کارا تر کالاهای خدمات عمومی است. با توجه به این که شهرها عرصه اصلی زندگی امروزی به شمار می‌آیند و بخش عمده پویای اجتماعی در شهرها روی می‌دهد، مفهوم حکمروایی در مقیاس شهر، اهمیتی ویژه می‌یابد در سطح شهری، مفهوم حکمروایی شهری بر یک محیط اجتماعی^۰ سیاسی تجزیه شده و مرکب و الگوی انعطاف پذیرتر و بازتر در تصمیم‌گیری دلالت می‌نماید (Van den dool et al, 2015: 14). در طی دهه‌های اخیر گزارش‌ها و مطالب نسبتاً زیادی پیرامون حکمروایی شهری به ویژه با محوریت بانک جهانی که ابداع‌کننده واژه حکمروایی و توسعه دهنده آن می‌باشد، منتشر شده است. لذا الگوی حکمروایی شهری یک فرم جدید از حاکمیت شهری است که پاسخگوی ضرورت تعادل چند وجهی میان عناصر و نیروهای تاثیرگذار در جهت پایداری توسعه و شهروندمداری است (Kazemian, 2007: 3). از این رو توجه و تعمق در الگوی یاد شده، کمک زیادی به یافتن ترکیب جدیدی از همکاری سه بخش دولت، جامعه مدنی و بخش خصوصی در ارائه خدمات عمومی بهتر دارند (maharati et al, 2012: 3). بنابراین حکمروایی شهری فرایندی است چند جانبه میان کنشگران رسمی اداره شهر از یک طرف و نیز فعالان عرصه مدنی به عنوان کنشگران غیر رسمی که تعاملات چند وجهی آنها می‌تواند به سازگاری منافع گوناگون در بین کنشگران منجر شود. آنچه در این مفهوم پیداست همانا وارد شدن جامعه مدنی و نیز بخش خصوصی به فرایند برنامه‌ریزی و اداره امور (شهری) است. این در حالی است که حکومت، مجموعه نهادهای رسمی و حقوقی با قدرت قانونی است (Burkepour, 2006: 495-496). با این اوصاف حکمروایی شهری یعنی اثرگذاری همه ارکان اثرگذار شهری بر مدیریت شهر، با تمام سازو کارهایی که به سوی تعالی شهر و شهروندان حرکت کنند، نه اینکه عرصه‌های عمومی و خصوصی کنار گذاشته شوند و فقط عرصه‌های دولتی اختیار

دار آن دو باشد (Kazemian, 200:13). بنابراین منشا قدرت و مشروعیت در حکمروایی شهری، تمام شهروندان و حضور آنها در همه صحنه‌ها و ارکان جامعه مدنی است (Shahidi, 2007:42). در واقع زمانی که صفت خوب به حکمروایی شهری اضافه می‌شود باید دارای یک سری ویژگی‌ها باشد. این حکمروایی باید موثر، مشارکتی، شفاف، پاسخگو و عادلانه باشد و مقررات قانونی را اعمال کند. در واقع فرآیندی است که به وسیله دولت هدایت می‌شود ولی با همکاری بخش خصوصی و جامعه مدنی به پیش می‌رود. مشارکت و تعامل سازنده هر سه بخش برای تحقق توسعه انسانی ضرورت دارد (Sharifian, 2001:50). بنابراین مفهوم حکمروایی خوب شهری جزء مفاهیم هنجاری بوده و می‌تواند به عنوان الگوی عملکردی استفاده شود. این حکمروایی می‌تواند به عنوان جستجوی راحل‌هایی باشد که از طریق مذاکراتی که با استفاده از روش‌های متعدد و هم‌چنین درگیری بازیگران بخش رسمی (دولتی) و غیررسمی (غیردولتی)، به دست آید. حکمروایی خوب شهری هم‌چنین به عنوان یک مفهوم بنیادی با هدف بهبود مهارت‌های اداری و بهره‌وری، شفافیت، مبارزه با فساد و افزایش پاسخگویی مقامات شهری برداشت شده است (Kedago et al, 2010:1).

حکمروایی محله‌ای

محله‌ها مجموعه‌های همگونی از افراد هستند که ارتباطاتشان بر اساس عوامل مشترک اجتماعی از قبیل خانواده، اشتراک یا شباهت روستای محل تولد، گروه‌های قومی مشترک، داشتن ارتباطات شغلی یا مذهب مشترک و داشتن رهبر سیاسی مشترک می‌باشد (Soltani et al, 2013:162). محله‌ها بخش‌هایی از شهر و شهرستان‌ها محسوب می‌گردند که بر اساس ویژگی‌های اجتماعی و کالبدی و تقسیمات اداری مختص به خود تعریف می‌گردند، یا اینکه به عنوان محلی از سوی ساکنان^o و بدون هیچ مرز مشخصی شناخته می‌شوند. بر این اساس، ممکن است مرزهای جغرافیایی محلات با مرزهای اداری دولت محلی باشد یا نباشد. علاوه بر مرزهای سیاسی، یک نوع دیگر از تقسیم بندی مناطق، انقسام آنها بر اساس توزیع خدمات و منابع مختلف می‌باشد. از همین رو سازمان‌های دولتی و خصوصی مرتبط با امر مسکن، بهداشت، آموزش، پلیس، خدمات گاز، آب و برق و... هر کدام، از تقسیم بندی متفاوت محلی، برخوردار باشند. بنابراین در بخش کوچکی از یک شهر یا شهرستان، همیشه موسسات و بازیگران گوناگونی وجود دارند که با هماهنگی یا بدون هماهنگی با یکدیگر فعالیت می‌نمایند. لذا این تعدد و ترکیب، توجه به حکمرانی را حتی در سطح محلات ضروری می‌نماید. در حقیقت می‌توان با این مقدمه شروع کرد که برای اداره

عمومی شهر دو دیدگاه وجود دارد: در دیدگاه اول حکومت قرار دارد که شهرداری مسئولیت تمامی امور را بر عهده دارد، دیدگاه دوم بر مبنای حکمروایی مطلوب. در این دیدگاه شهرداری به عنوان نماینده حکومت امکانات اولیه و لازم را تامین کرده، نقش تسهیل بخشی را ایفا می‌کند و زمینه لازم برای فعالیت بخش خصوصی را فراهم می‌کند. بخش خصوصی در حقیقت به عنوان سرمایه گذار پا به عرصه فعالیت می‌گذارد و باید ضمانت لازم را از جهت حفظ و بازگشت سرمایه در اختیار داشته باشد. بخش سوم جامعه مدنی می‌باشد که در دیدگاه اول منفعل بوده و در این دیدگاه نقش تصمیم‌گیری، تصمیم‌سازی و مهم‌تر از همه نظارت را بر عهده دارد. با به وجود آمدن چنین شرایطی می‌توان به حکمروایی محله‌ای به معنای واقعی آن تحقق بخشید (Rezaei and Moazzan, 2017:123). می‌توان گفت حکمروایی محله رویکردی است که اجتماعات محلی و ارائه دهندگان خدمات را قادر می‌سازد تا با هم دیگر برای بهبود خدمات رسانی در سطح محله و کیفیت زندگی همکاری کنند. این کار از طریق تامین خدمات محلی و ایجاد حس مسئولیت‌پذیری بیشتر مسئولان انجام می‌گیرد. این نوع مدیریت فرآیندی است که هر محله را به عنوان موجودیت منحصر به فرد می‌شناسد؛ و این امر را امکان‌پذیر می‌سازد که جمعیتی که در محله زندگی، کار یا خدمات رسانی می‌کنند، نقاط قوت خود را تقویت کرده و به مقابله با چالش‌های جدید بپردازند (Report of the Local Services and Community Safety, 2011: 7). حکمروایی، یک فرآیند مستمر محسوب می‌گردد که از طریق آن، منافع متنوع و گاه متضاد در کنار هم در نظر گرفته می‌شود و اقدام مشترک در رابطه با آنها صورت می‌گیرد (madanipuor, 2012:61). در واقع حکمروایی شهری نهادهای رسمی و غیررسمی و روابط میان شهروندان را شامل می‌گردد. این مفهوم بیانگر این حقیقت است که بازیگران غیردولتی در تصمیم‌سازی و اجرای سیاست‌های عمومی مشارکت دارند مفهوم حکمروایی می‌تواند در سطوح اداری و مقیاس‌های مکانی متفاوت به کار گرفته شود. در مجموع حکمروایی محله به طیفی از اقدامات و نهادهایی اشاره دارد که شرایط کلی و زندگی یک محله را سامان می‌دهد. دغدغه‌های مرتبط با حکمروایی محله‌ای و به طور کلی حکمروایی نتیجه تغییرات اقتصادی و سیاسی بزرگی است که در دهه‌های اخیر به وجود آمده است (yip, 2014:21). سالیوان حکمروایی محله‌ای را به مشارکت در تصمیم‌گیری جمعی و دریافت خدمات عمومی در مقیاس محلی تعریف نموده است. او چهار الگوی مجزا برای شناسایی حکمروایی محله‌ای پیشنهاد نموده است که هر کدام از این الگوها، اصول متمایزی در

خصوص تعاملات دموکراتیک، ارائه خدمات و مدیریت محله در خود جای داده‌اند. جدول ۱ این الگوها را نشان می‌دهد (Sullivan, 2011:4).

جدول ۱- اشکال حکمروایی محله ای: چهار الگوی ایده آل

الگوهای اصلی	توانمندسازی محله	مشارکت محله	دولت محله	مدیریت محله
	مدنی	اجتماعی	سیاسی	اقتصادی
اهداف اصلی	شهروندان فعال و اجتماعات منسجم	شهروند خوب و مصلح	پاسخگو، مسئولیت پذیر	ارائه خدمات محلی مؤثرتر
ابزار دموکراتیک	دموکراسی مشارکتی	حکومت ذی‌فیع	حکومت مبتنی بر نمایندگان	حکومت مبتنی بر بازار آزاد
نقش شهروندان	شهروند؛ صدا / مطالبه	شریک؛ وفاداری	انتخابات؛ رأی	مصرف کننده؛ انتخاب
نقش مدیر	الهام بخش، توانمندساز	کارگزار، رئیس	مشاور، وکیل	مدیر، کارآفرین
اشکال نهادی	انجمن‌ها، شرکت‌های تولیدی	کمیسیون، شوراها	شوراهای شهری، کمیته‌های منطقه‌ای	قراردادها، مشاورها

Source: Sullivan, 2011:4

مواد و روش تحقیق

رویکرد کلی پژوهش از نوع پژوهش‌های کمی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها مبتنی بر داده‌های اسنادی و پیمایش میدانی (پرسشنامه) است. نخست برای شناسایی شاخص‌های حکمروایی خوب شهری و گویه‌های مرتبط با آنها از مطالعات مرتبط با حوزه تخصصی بهره‌گیری شد. بر این اساس ۸ شاخص مهم در این زمینه شناسایی گردید و مبنای طراحی پرسشنامه به عنوان ابزار اصلی پژوهش در مطالعات میدانی قرار گرفت. برای افزایش روایی از روش تکنیک روایی محتوایی و صورتی استفاده شد و در این راستا روایی ابزار پژوهش به تایید تعدادی از متخصصان حوزه تخصصی رسید. سپس از تکنیک آلفای کرونباخ برای سنجش پایایی ابزار پژوهش استفاده شد و عدد $0/835$ بدست آمد، که بیانگر پایایی مناسب ابزار پژوهش است. بر اساس فرمول کوکران، 384 پرسشنامه در محلات هشت گانه منطقه ۹ شهر تهران به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای توزیع شد. سرانجام به منظور تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده حاصل از مطالعات میدانی، مدل تصمیم‌گیری ویکور به کار رفت. هم‌چنین تعداد جمعیت هر یک از محله‌های منطقه ۹ شهر تهران در جدول شماره (۳) ذکر شده است.

جدول ۲- نحوه توزیع پرسش نامه در محلات مورد مطالعه (منطقه ۹ تهران)

محل	جمعیت	تعداد نمونه
استاد معین	۱۷۸۰۸	۴۸
دکتر هوشیار	۳۱۷۶۵	۴۸
شهید دستغیب	۲۰۶۴۰	۴۸
امام زاده عبدالله	۱۹۸۹۹	۴۸
مهرآباد جنوبی	۲۰۹۴۴	۴۸
شمشیری	۲۳۶۴۶	۴۸
سرآسیاب مهرآباد	۲۳۳۸۱	۴۸
فتح	۱۴۳۳	۴۸

منبع: شهرداری منطقه ۹ تهران.

کاربرد مدل ویکور در این پژوهش

واژه ویکور از یک کلمه صربی^۱ به معنی بهینه‌سازی چندمعیاره و راه‌حل توافقی گرفته شده است (Sanayei et al, 2010:25). روش ویکور توسط Opricovic، برای بهینه‌سازی شاخص‌های چندگانه در یک سیستم پیچیده توسعه داده شده است. روش مذکور یک رویکرد توافقی نسبت به رتبه‌بندی برای مشکلات تصمیم‌گیری چندمعیاری به شمار می‌رود. رویکرد توافقی، راه‌حل‌های موجه را که به راه‌حل ایده‌آل نزدیک بوده، به‌عنوان توافق ایجاد شده توسط اعتبارات ویژه تصمیم‌گیرندگان تعیین می‌کند. به عقیده "زلنی" گزینه‌هایی که به راه‌حل ایده‌آل نزدیک‌تر هستند بر آن‌هایی که از ایده‌آل دورتر هستند، ارجحیت دارند (Badri et al, 2012:7). روش ویکور یک راه‌حل توافقی ارائه می‌دهد که بر مبنای حداکثر مطلوبیت گروهی و حداقل تأسف به دست می‌آید (J.H. Park, et al. 2013:732).

جدول ۳- شاخص‌ها و گویه‌های حکمروایی خوب شهری مورد مطالعه در پژوهش

شاخص	گویه
مشارکت	مشارکت در تصمیم‌گیری (بر طرف کردن مشکلات محله)، مشارکت در تقویت و عضویت نهادهای مدنی، مشارکت در سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی محله (کارگاه‌های تولیدی)، مشارکت کردن در فعالیت‌های عام المنفعه (نظیر احداث مسجد، مدرسه، زمین ورزشی، فضای سبز و...)

ادامه جدول ۳

شاخص	گویه
عدالت محوری	توزیع عادلانه منابع و امکانات شهر، تفاوت بین زنان و مردان برای تصدی و به دست آوردن شغل و پست‌های مدیریتی، ترجیح منافع ساکنان بر منافع شخصی در اجرای پروژه‌های شهری، استفاده از امکانات و منابع به صورت صحیح، برخورد یکسان با فعالیت‌های غیرقانونی
اجماع محوری	باور به کار جمعی، همکاری و تعامل مدیران و مسئولان شهر جهت پیشرفت امور شهری، میزان رابطه و تعامل بین سه نهاد دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی، ارتباط مدیران و مسئولان شهر با نهادهای علمی و استفاده از تجربیات علمی آنان
کارایی و اثربخشی	عمل کردن بر اساس دانش روز، تلاش در جهت افزایش مهارت‌ها و ایجاد کارآفرینی‌ها در شهر، استفاده از نظر افراد متخصص و صاحب نظر، انجام اقدامات خود با هزینه کمتر و با کیفیت بالاتر و رضایتمندی بیشتر، بهبود فرایند برنامه ریزی و تصمیم‌گیری
شفافیت	قابلیت دسترسی به جریان آزاد اطلاعات قابل اعتماد، اطلاع رسانی در مورد فعالیت‌ها و اقدامات عمرانی در سطح شهر، عمل کردن به وعده‌ها، شفاف و رو راست بودن با مردم در خصوص ارائه اقدامات و عملکرد خود،
قانون‌مندی	میزان آگاهی از قانون و عرف محل، بیطرفی و برابری در برابر قانون (عدم تبعیض یا جانبداری)، قانون محوری شهروندان (کنترل فساد اقتصادی و اداری)، پایبندی به قانون، احترام به حقوق ساکنان شهر (حق دسترسی آسان به خدمات، حق اظهار نظر، اعتراض و...)
مسئولیت پذیری	مسئولیت‌پذیری در برابر مشکلات کالبدی، مسئولیت‌پذیری در برابر وظایف محوله، اعتراف به خطا و اشتباه مدیریتی، احساس مسئولیت جهت تمیزی محیط، تأثیرپذیری از گروه‌های صاحب نفوذ
پاسخگویی	رضایتمندی از شیوه پاسخگویی (مدیران و مسئولان شهرداری، شوراباری)، تشریح برنامه‌ها و کارهای انجام شده یا در دست انجام برای شهروندان، پاسخگویی در قبال وظایف محوله خود، باورپذیری به پاسخگویی در فرآیند مدیریت

منبع: نویسندگان

محدوده مورد مطالعه

منطقه ۹ شهرداری تهران از شمال به خیابان آزادی و بزرگراه مخصوص کرج، از جنوب به خیابان آذری، میدان شیر و بزرگراه فتح، از شرق به خیابان شهیدان (امتداد بزرگراه یادگار امام)، خیابان‌های امام زاده عبدالله و شبیری و از غرب به مسیل کن منتهی می‌شود و با مناطق ۲ و ۵ از شمال، ۱۰ و ۱۷ از شرق، ۱۸ از جنوب و ۲۱ در غرب همسایگی دارد. در وضع موجود منطقه ۹ شهرداری تهران دارای ۲ ناحیه و ۸ محله است. یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های این منطقه وجود میدان و برج آزادی است که مظهر شهر تهران به شمار می‌رود و یادآور بزرگترین گردهمایی‌های مملکتی برای همه شهروندان تهرانی بوده و یکی از جذابیت‌های بزرگ این منطقه است.

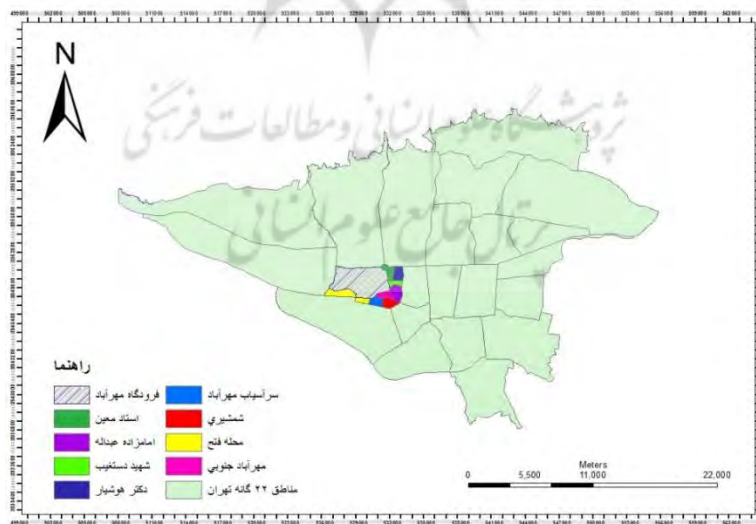
وسعت منطقه، ۱۹۶۶ هکتار یعنی در حدود ۲/۸ درصد مساحت تهران و جمعیت آن در سال ۱۳۹۰ برابر با ۱۵۸۵۱۶ نفر بوده است. منطقه ۹ را می‌توان دروازه هوایی ورود به تهران و همچنین مرکز تبادل سفر و تغییر وسیله بین نواحی شمالی، غربی استان و کشور با شهر تهران تلقی نمود. وجود بخش‌های غیر نظامی و نظامی هوایی و صنعتی^۹ کارگاهی در منطقه از ویژگی‌های بارز آن است. منطقه ۹ دارای ۴ کاربری شاخص است:

الف) فرودگاه مهرآباد و تاسیسات و تجهیزات و سازمان‌های وابسته به حمل و نقل هوایی، مانند سازمان هواپیمایی کشوری، سازمان هواشناسی، سازمان نقشه برداری.

ب) پادگان‌ها، مراکز آموزش عالی نظامی و شرکت هلیکوپترسازی که قریب به ۱۳۵ هکتار (۶.۸ درصد) مساحت منطقه را در بردارند.

ج) کاربری‌های صنعتی^{۱۰} کارگاهی و حمل و نقل، با کاربری عمدتاً "فرمانطقه‌ای^{۱۱} فراشهری" که جمعا بیش از ۱۸۸ هکتار یعنی حدود ۹/۸ درصد از اراضی منطقه پوشش می‌دهند.

د) مساحتی در حدود ۶۵۵ هکتار که تنها ۲۶۳ هکتار آن به کاربری مسکونی اختصاص دارد، زندگی فشرده شهری جریان دارد. این بخش شهری، جمعیتی با تراکم ناخالص متوسط دارد. وجود پهنه‌های وسیع بافت فرسوده به ویژه در کاربری مسکونی از ویژگی‌های بارز این منطقه است (Amoud Architectural and Urban Development Engineers, 2006).

شکل ۱- نقشه موقعیت جغرافیایی منطقه ۹ تهران و محلات هشت گانه آن

یافته‌های پژوهش

در ادامه به بررسی نحوه پیاده سازی مدل ویکور پرداخته می‌شود. مراحل کار توضیح داده شده و سپس نحوه استفاده از آن در زمینه مطالعه موردی به بحث گذاشته می‌شود.

مرحله اول: پس از جمع آوری داده‌ها از طریق پرسشنامه و تبدیل آنها به داده‌های کمی، ماتریس داده‌های خام هر یک از شاخص‌ها در محدوده مورد مطالعه تعریف شد. ماتریس تصمیم‌گیری متشکل از گزینه‌ها (ستون‌ها) و شاخص‌ها (سطرها) است. گزینه‌های مورد نظر محله‌های شهری منطقه ۹ شهر تهران می‌باشد و شاخص‌های مورد مطالعه ۸ شاخص هستند که در جدول شماره (۴) به آنها اشاره شده است.

جدول ۴- ماتریس داده‌های خام (ماتریس تصمیم‌گیری) در منطقه ۹ تهران

شاخص / گزینه	مشارکت	عدالت محوری	اجماع محوری	کارایی و اثربخشی	قانونمندی	شفافیت	مسئولیت پذیری	پاسخگویی
دکتر هوشیار	۲/۳۱	۲/۳۳	۲/۲۰	۲/۸۶	۲/۳۱	۲/۱۰	۲/۵۶	۲/۴۰
امام زاده عبدالله	۲/۸۴	۲/۴۳	۲/۱۱	۲/۸۷	۲/۳۱	۲/۴۱	۲/۴۹	۲/۱۰
فتح	۲/۸۸	۲/۲۴	۲/۵۲	۲/۸۷	۲/۲۰	۲/۲۲	۲/۸۶	۲/۰۳
مهرآباد جنوبی	۲/۸۶	۲/۷۴	۲/۴۲	۲/۹۶	۲/۰۱	۲/۲۳	۲/۵۸	۲/۲۳
شهید دستغیب	۲/۴۹	۲/۳۰	۲/۲۱	۲/۸۵	۲/۴۰	۲/۰۴	۲/۵۷	۲/۲۴
شمشیری	۲/۶۴	۲/۴۱	۲/۲۱	۲/۸۶	۲/۱۰	۲/۱۲	۲/۵۹	۲/۳۴
سراسیاب مهرآباد	۲/۶۵	۲/۱۱	۲/۱۰	۲/۸۹	۲/۱۰	۲/۴۵	۲/۸۸	۲/۴۱
استاد معین	۲/۲۷	۲/۰۴	۲/۲۲	۲/۸۵	۲/۲۲	۲/۲۴	۲/۴۸	۲/۲۵

مرحله دوم: پس از تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری، نرمال سازی این ماتریس از راه فرمول زیر انجام شده، که نتایج آن در جدول شماره (۵) آمده است.

$$r_{ij} = X_{ij} / \sqrt{\sum_{i=1}^m X_{ij}^2}$$

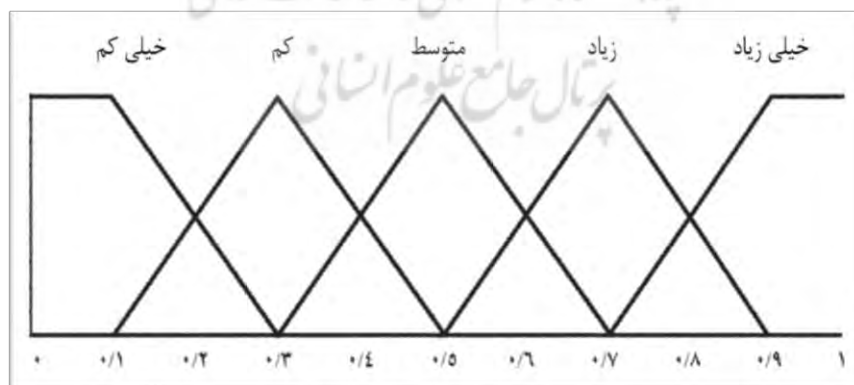
جدول ۵- ماتریس نرمال شده

شاخص / گزینه	مشارکت	عدالت محوری	اجماع محوری	کارایی و اثربخشی	قانونمندی	شفافیت	مسئولیت پذیری	پاسخگویی
دکتر هوشیار	۰/۳۰۸	۰/۳۹۲	۰/۳۴۵	۰/۳۵۲	۰/۳۷۰	۰/۳۳۲	۰/۳۴۶	۰/۳۷۷

ادامه جدول ۵

شاخص گزینه	مشارکت	عدالت محوری	اجماع محوری	کارایی و اثربخشی	قانونمندی	شفافیت	مسئولیت پذیری	پاسخگویی
امام زاده عبدالله	۰/۳۷۸	۰/۳۶۲	۰/۳۳۱	۰/۳۵۳	۰/۳۷۰	۰/۳۸۲	۰/۳۳۶	۰/۳۲۹
فتح	۰/۳۷۰	۰/۳۳۴	۰/۳۹۶	۰/۳۵۳	۰/۳۵۰	۰/۳۵۲	۰/۳۷۳	۰/۳۱۸
مهرآباد جنوبی	۰/۳۶۸	۰/۴۰۸	۰/۳۸۰	۰/۳۶۴	۰/۳۲۰	۰/۳۵۳	۰/۳۴۹	۰/۳۴۹
شهید دستغیب	۰/۳۳۲	۰/۳۴۲	۰/۳۴۷	۰/۳۵۰	۰/۳۸۰	۰/۳۲۳	۰/۳۴۷	۰/۳۵۲
شمشیری	۰/۳۵۱	۰/۳۵۹	۰/۳۴۷	۰/۳۵۲	۰/۳۴۰	۰/۳۳۶	۰/۳۵۰	۰/۳۶۷
سرآسیاب مهرآباد	۰/۳۵۳	۰/۳۱۴	۰/۳۲۹	۰/۳۵۵	۰/۳۴۰	۰/۳۸۹	۰/۳۸۹	۰/۳۷۸
استاد معین	۰/۳۶۳	۰/۳۰۴	۰/۳۴۸	۰/۳۵۰	۰/۳۶۰	۰/۳۵۵	۰/۳۳۵	۰/۳۵۳

مرحله سوم: سپس برای بیان اهمیت نسبی شاخص‌ها لازم بود که وزن نسبی آنها تعیین شود؛ برای این کار روش فازی برای تعیین وزن شاخص‌ها مورد استفاده قرار گرفته است. به منظور وزن دهی به شاخص‌های حکمروایی خوب شهری پرسشنامه‌ای طراحی شده و در اختیار ۳۰ نفر از کارشناسان و خبرگان مرتبط با حوزه تخصصی قرار گرفت. در طراحی این پرسشنامه جهت پرهیز از پیچیدگی زیاد، پاسخ‌های هر سوال از پرسشنامه بصورت پيوستار پنج گزینه‌ای شامل الف (خیلی زیاد، ب (زیاد، ج (متوسط، د (کم، ه (خیلی کم تعیین شد. پس از گردآوری پرسشنامه‌ها از آنجا که پاسخ‌ها در پرسشنامه بصورت اعداد کیفی پنج گزینه‌ای از خیلی زیاد تا خیلی کم قید شده بود، برای تبدیل این اعداد به اعداد کمی قطعی به هریک از گزینه‌ها یک عدد مثلثی فازی همانند نمودار شماره (۱) تخصیص داده شده است.

نمودار ۱- تابع عضویت اعداد فازی مثلثی

سپس با استفاده از مفاهیم منطق فازی و تبدیل اعداد فازی به اعداد قطعی از فرمول مینکوسکی (Minkowsky) $X = m + \frac{\beta - \alpha}{4}$ اعداد فازی مزبور به اعداد قطعی تبدیل شد که در جدول (۶) نشان داده شده است. (Sanayei, 2010: 26).

جدول ۶- تبدیل اعداد فازی مثلثی به اعداد فازی قطعی شده

گزینه	عدد کیفی	عدد فازی مثلثی	عدد فازی قطعی شده
الف	خیلی زیاد	۰/۷ تا ۰/۹ تا ۱	۰/۷۲۵
ب	زیاد	۰/۵ تا ۰/۷ تا ۰/۹	۰/۵۵۰
ج	متوسط	۰/۳ تا ۰/۵ تا ۰/۷	۰/۳۵۰
د	کم	۰/۱ تا ۰/۳ تا ۰/۵	۰/۱۵۰
ه	خیلی کم	۰ تا ۰/۱ تا ۰/۳	۰/۰۵۰

در کل ۳۰ کارشناس آشنا به مفاهیم حکمروایی خوب شهری و همچنین مدیریت شهری به پاسخگویی پرداختند. جدول شماره (۷) نشان دهنده تعداد پاسخ‌های دریافت شده برای هر شاخص در هر درجه اهمیت است:

جدول ۷- تعداد پاسخ‌ها به شاخص‌های حکمروایی خوب شهری

عدد قطعی	۰	۰/۵۵	۰/۳۵	۰/۱۵	۰/۰۵
عدد کیفی	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
مشارکت	۱۲	۹	۵	۳	۱
عدالت محوری	۸	۸	۷	۴	۳
کارایی	۵	۴	۱۰	۶	۵
شفافیت	۷	۵	۱۱	۵	۲
قانون مندی	۸	۹	۸	۲	۳
مسئولیت پذیری	۷	۸	۸	۴	۳
پاسخ‌گویی	۶	۵	۹	۶	۴
اجماع محوری	۱۰	۹	۶	۳	۲

پس از گردآوری داده‌ها، با ضرب تعداد پاسخ‌های بدست آمده هر شاخص در اعداد قطعی و تقسیم نتیجه بر تعداد پاسخ‌دهندگان، وزن هر شاخص به دست می‌آید. با تقسیم نمودن وزن هر شاخص بر

مجموع وزن شاخص‌ها، وزن نرمال شده (وزن نهایی) حاصل می‌شود. سایر محاسبات انجام شده و وزن‌های بدست آمده در جدول شماره (۸) مشخص شده‌اند.

جدول ۸- وزن شاخص‌ها با اعداد فازی

شاخص	میزان اهمیت	وزن نرمال شده (نهایی)
مشارکت	۰/۵۳	۰/۱۵۱
عدالت محوری	۰/۴۴۷	۰/۱۲۷
کارایی	۰/۳۴۹	۰/۰۹۹
شفافیت	۰/۴۱۸	۰/۱۱۹
قانون مندی	۰/۴۶۷	۰/۱۳۳
مسئولیت‌پذیری	۰/۴۳۴	۰/۱۲۳
پاسخ‌گویی	۰/۳۶۸	۰/۱۰۸
اجماع محوری	۰/۴۹۵	۰/۱۴۱
جمع	۳/۵۱۸	۱

مرحله چهارم: در این مرحله پس از اینکه ماتریس تصمیم اولیه را نرمالیزه گردید، ماتریس نرمالیزه شده را در وزن هر یک از شاخص‌ها که از راه مدل فازی به دست آمد ضرب شد که ماتریس نرمال شده وزنی به دست آمد.

جدول ۹- ماتریس نرمال شده وزنی

شاخص گزینیه	مشارکت	عدالت محوری	اجماع محوری	کارایی و اثربخشی	قانونمندی	شفافیت	مسئولیت پذیری	پاسخگویی
دکتر هوشیار	۰/۰۴۶	۰/۰۵۰	۰/۰۴۹	۰/۰۳۵	۰/۰۵	۰/۰۳۹	۰/۰۴۳	۰/۰۴۱
امام زاده عبدالله	۰/۰۵۷	۰/۰۴۶	۰/۰۴۷	۰/۰۳۵	۰/۰۵	۰/۰۴۵	۰/۰۴۲	۰/۰۳۶
فتح	۰/۰۵۶	۰/۰۴۲	۰/۰۵۶	۰/۰۳۵	۰/۰۵	۰/۰۴۲	۰/۰۴۶	۰/۰۳۴
مهرآباد جنوبی	۰/۰۵۵	۰/۰۵۲	۰/۰۵۳	۰/۰۳۶	۰/۰۴	۰/۰۴۲	۰/۰۴۳	۰/۰۳۸
شهید دستغیب	۰/۰۵۰	۰/۰۴۳	۰/۰۴۹	۰/۰۳۵	۰/۰۵	۰/۰۳۸	۰/۰۴۳	۰/۰۳۸
شمشیری	۰/۰۵۳	۰/۰۴۶	۰/۰۴۹	۰/۰۳۵	۰/۰۴	۰/۰۴۰	۰/۰۴۳	۰/۰۴۰
سرآسیاب مهرآباد	۰/۰۵۳	۰/۰۴۰	۰/۰۴۶	۰/۰۳۵	۰/۰۴	۰/۰۴۶	۰/۰۴۸	۰/۰۴۱
استاد معین	۰/۰۵۵	۰/۰۳۹	۰/۰۴۹	۰/۰۳۵	۰/۰۵	۰/۰۴۲	۰/۰۴۱	۰/۰۳۸

مرحله پنجم: در این مرحله بالاترین ارزش (f_i^*) و پایین‌ترین ارزش (f_i^-) توابع معیار از ماتریس نرمال شده وزنی استخراج شد. برای مثال در شاخص مشارکت بالاترین ارزش شاخصی متعلق به محله شمشیری بوده است و کمترین ارزش مربوط به محله مهرآباد جنوبی بوده است.

$$f_i^* = \max_j f_{ij}; \quad f_i^- = \min_j f_{ij}$$

جدول ۱۰- بالاترین و پایین‌ترین ارزش معیارها

معیار ارزش‌ها	مشارکت	عدالت محوری	اجماع محوری	کارایی و اثربخشی	قانونمندی	شفافیت	مسئولیت پذیری	پاسخگو یی
f_i^*	۰/۵۷	۰/۰۵۲	۰/۰۵۶	۰/۰۳۶	۰/۰۵۰	۰/۰۴۶	۰/۰۴۸	۰/۰۴۱
f_i^-	۰/۰۴۶	۰/۰۳۹	۰/۰۴۶	۰/۰۳۵	۰/۰۴۰	۰/۰۳۸	۰/۰۴۱	۰/۰۳۴
$f_i^* - f_i^-$	۰/۰۱۱	۰/۰۱۳	۰/۰۱۰	۰/۰۰۱	۰/۰۱۰	۰/۰۰۸	۰/۰۰۷	۰/۰۰۷

مرحله ششم: در این مرحله فاصله هر گزینه از راه حل ایده آل مثبت محاسبه شده و سپس تجمیع آنها بر اساس فرمول‌های زیر محاسبه می‌شود (Faraji Sabokbar et al, 2010: 137). به عبارت دیگر در این مرحله پس از محاسبه ماتریس نرمالیزه شده و ماتریس نرمالیزه شده وزنی و استخراج بالاترین و پایین‌ترین ارزش برای هر شاخص به منظور محاسبه شاخص ویکور که بر اساس آن به رتبه بندی گزینه‌های خود پردازیم، ارزش S_j (ترکیب بهترین) و R_j (ترکیب بدترین) محاسبه گردید.

$$S_j = \sum_{i=1}^n w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-}; \quad R_j = \max_j \left[w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-} \right]$$

جدول ۱۱- ضرب اوزان معیارها در ماتریس تصمیم‌گیری و محاسبه S_j و R_j

شاخص گزینه	مشارکت	عدالت محوری	اجماع محوری	کارایی و اثربخشی	قانونمندی	شفافیت	مسئولیت پذیری	پاسخگو یی	S_j	R_j
دکتر هوشیار	۰/۱۵۱	۰/۰۲	۰/۱۰۷	۰/۰۸۹	۰/۰۳	۰/۱۰۲	۰/۰۹۹	۰/۰۰۲	۰/۶۰۱	۰/۱۵۱
امام زاده عبدالله	۰	۰/۰۵۶	۰/۱۳۷	۰/۰۸	۰/۰۳	۰/۰۱۳	۰/۱۲۱	۰/۰۸۹	۰/۵۲۵	۰/۱۳۷
فتح	۰/۰۱۸	۰/۰۹۱	۰	۰/۰۸۱	۰/۰۷	۰/۰۶۶	۰/۰۳۸	۰/۱۰۸	۰/۴۷	۰/۱۰۸
مهرآباد جنوبی	۰/۰۲۳	۰	۰/۰۳۴	۰	۰/۱۳	۰/۰۶۴	۰/۰۹۲	۰/۰۵۲	۰/۳۹۸	۰/۱۳۳

ادامه جدول ۱۱

R_j	S_j	پاسخگویی	مسئولیت پذیری	شفافیت	قانونمندی	کارایی و اثربخشی	اجماع محوری	عدالت محوری	مشارکت	شاخص گزینه
۰/۱۱۹	۰/۶۴۴	۰/۰۴۷	۰/۰۹۶	۰/۱۱۹	۰	۰/۰۹۹	۰/۱۰۴	۰/۰۸	۰/۰۹۹	شهید دستغیب
۰/۱۰۴	۰/۶۱۸	۰/۰۲۱	۰/۰۸۹	۰/۰۹۵	۰/۱	۰/۰۸۸	۰/۱۰۴	۰/۰۶	۰/۰۵۸	شمشیری
۰/۱۴۱	۰/۴۷۶	۰	۰	۰	۰/۱	۰/۰۶۳	۰/۱۴۱	۰/۱۱۴	۰/۰۵۵	سرآسیاب مهرآباد
۰/۱۲۷	۰/۶۴۸	۰/۰۴۵	۰/۱۲۳	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۹۸	۰/۱۰۱	۰/۱۲۷	۰/۰۳۳	استاد معین

مرحله هفتم: در این مرحله شاخص ویکور که همان امتیاز نهایی هر گزینه است محاسبه شد، مقدار Q بیانگر رتبه نهایی هر محله از مجموع ۸ شاخص مورد مطالعه است. این مقدار بین عدد صفر تا یک تعیین می‌گردد و هر چه به صفر نزدیکتر باشد نشان دهنده مطلوبیت شاخص‌های حکمروایی خوب شهری و هر چه به عدد یک نزدیکتر باشد نشانگر پایین بودن شاخص‌های حکمروایی خوب شهری است.

$$Q_j = v \cdot \frac{S_j - S^-}{S^* - S^-} + (1 - v) \cdot \frac{R_j - R^-}{R^* - R^-}$$

جدول ۱۲- محاسبه مقدار Q و رتبه بندی نهایی

ردیف	دکتر هوشیار	امام زاده عبداله	فتح	مهرآباد جنوبی	شهید دستغیب	شمشیر ی	سرآسیاب مهرآباد	استاد معین
مقدار Q	۰/۰۹۳	۰/۳۹۴	۰/۸۱۰	۰/۶۹۱	۰/۳۴۹	۰/۵۶۰	۰/۴۴۹	۰/۲۵۲
رتبه بندی	۱	۴	۸	۷	۳	۶	۵	۲

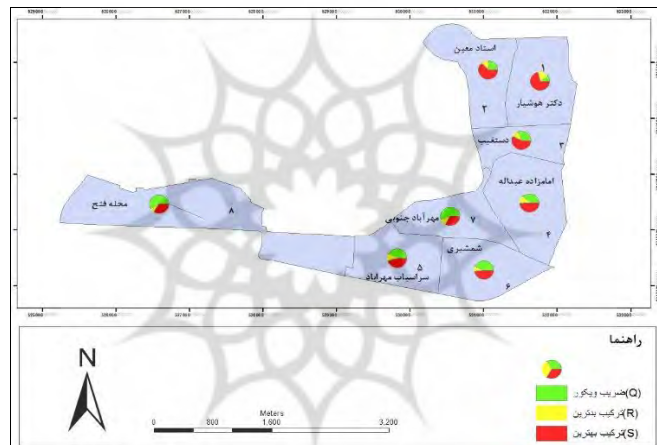
رتبه بندی بر اساس ارزش Q صورت گرفته به گونه‌ای که کمترین ارزش بالاترین اولویت را بخود اختصاص داده است. میانگین Q محاسبه شده برای ۸ محله مورد مطالعه برابر با ۰/۴۵۰ بدست آمد که نشان از این است که در مجموع شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در منطقه ۹ شهر تهران پایین‌تر از حد متوسط است. همان گونه که جدول شماره ۱۲ نشان می‌دهد بر اساس مقدار Q از نظر شاخص‌های حکمروایی خوب شهری، محله دکتر هوشیار در بهترین وضعیت می‌باشد و محله فتح در بدترین وضعیت

از نظر شاخص‌های حکمروایی خوب قرار دارد. حال با توجه به نتایج به دست آمده شروط به صورت ذیل آزمون گردید:

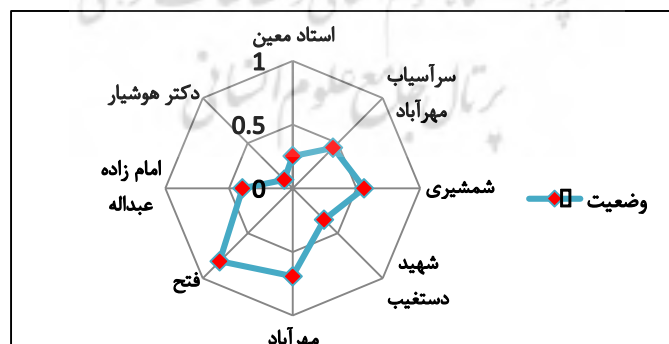
$$Q(A^{(2)}) - Q(A^{(1)}) \geq DQ \quad \text{شرط اول:}$$

که در آن $A^{(1)}$ و $A^{(2)}$ به ترتیب گزینه‌های اول و دوم هستند و $DQ = \frac{1}{(i-1)}$ و i تعداد آترناتیوها است.

گزینه دوم برابر با ۰/۲۵۲ و برای گزینه اول برابر با ۰/۰۹۳ می‌باشد و تفاضل این دو برابر با ۰/۱۵۹ بوده که از مقدار DQ بیشتر می‌باشد. بنابراین شرط اول تایید می‌گردد.

شکل ۲- نقشه وضعیت حکمروایی خوب شهری در محلات مورد مطالعه بر اساس ضرایب $(Q_j), (R_j), (S_j)$

نمودار ۲- نمودار عنکبوتی وضعیت حکمروایی خوب شهری در محلات مورد مطالعه بر اساس شاخص

ویکور Q

بحث و نتیجه‌گیری

در این تحقیق حکمروایی شهری فرآیندی است که در آن سه نهاد دولت، بازار و جامعه مدنی در تعامل و تکامل یکدیگر بوده، به مشارکت حداکثری مردم در تصمیم‌گیری، تصمیم‌سازی، اجرا و ارزیابی منجر شده تا حقوق فردی، اجتماعی و مکانی رعایت شده و با رعایت قانون، شفافیت و پاسخگو بودن مسئولان و مردم در برابر وظایف محوله، زندگی مطلوب و شرافتمندانه‌ای فراهم شده و در نهایت توسعه مردم سالار و عادلانه تحقق یابد به عبارت دیگر، تغییر نه تنها از مدیریت شهری به حکمروایی شهری، ضروری بلکه تغییر از وضعیت حکمروایی شهری دولت محور به حکمروایی شهری جامعه محور اجتناب‌ناپذیر است. با توجه به مطالب فوق، حکمروایی خوب شهری بر کاهش فاصله بین شهروندان، مدیران و همچنین افزایش نقش شهروندان در اداره امور شهرها و چگونگی تحقق مدیریتی کارا و بهینه با زمینه توسعه مردم سالاری و عدالت تأکید دارد. بر پایه مجموعه نگرش‌های حکمروایی خوب شهری، به ویژه در محله‌های شهری، این پژوهش سنجش شاخص‌های حکمروایی خوب شهری در محلات منطقه ۹ تهران را هدف خود قرار داده است. بدین منظور بر پایه ادبیات پژوهشی موجود در زمینه سنجش حکمروایی خوب شهری، ۳۹ گویه در قالب ۸ شاخص حکمروایی خوب شهری شامل، مشارکت، عدالت محوری، اجماع محوری، کارایی و اثربخشی، شفافیت، قانون مندی، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی طراحی و در چارچوب تحلیلی مدل ویکور مورد بررسی قرار گرفت. از نتایج به دست آمده می‌توان استنباط نمود، در نگاه نخست محله‌های منطقه ۹ شهر تهران دارای وضعیتی متفاوت به لحاظ حکمروایی خوب شهری هستند و نشان دهنده تفاوت فاحش در بین محلات از لحاظ شاخص‌های حکمروایی خوب شهری می‌باشد. همان گونه که جدول شماره (۱۲) نشان می‌دهد در مجموع شاخص‌ها، محله‌های دکتر هوشیار و استاد معین به ترتیب با داشتن ضریب $۰/۰۹۳$ و $۰/۲۵۲$ از وضعیت بهتری برخوردارند. که از دلایل اصلی آن مشارکت خوب شهروندان در مدیریت محله و کمک به مسئولان در حل مشکلات محله می‌باشد؛ چرا که اولاً بحث مشارکت مهم‌ترین و به نوعی هدف پایه‌ای اجرای طرح مدیریت محلات بوده است؛ ثانیاً در بطن بحث مشارکت مباحثی هم‌چون واگذاری امور و تفویض اختیارات نیز نهفته است و تا زمانی که این هدف اصلی در مدیریت محلات به منصف ظهور نرسد سایر اهداف آن نیز به واقعیت تبدیل نخواهند شد. که پاسخ دهندگان در رسیدن مدیریت محلات به هدف مشارکت، این محله را موفق ارزیابی کرده‌اند. که این امر نشان می‌دهد با برنامه ریزی اصولی و مشارکتی می‌توان تفاوت فاحش بین محلات را

کاهش داد و حتی از بین برد. و محله فتح با داشتن ضریب ۰/۸۱۰ در بدترین وضعیت قرار دارد. که این امر نشان دهنده تفاوت فاحش در بین محلات از لحاظ حکمروایی خوب شهری می‌باشد. در واقع محله فتح که در بدترین وضعیت از لحاظ شاخص‌های حکمروایی خوب قرار دارد یک محله کاملاً صنعتی محسوب می‌گردد و دارای تعداد زیادی کارخانه و کارگاه صنعتی می‌باشد و اکثر ساکنان آن را اتباع بیگانه و مهاجران تشکیل می‌دهد و دارای جمعیت اندک و متغیری است که به علت صنعتی بودن محله و وجود کارخانه‌های فراوان این محله در معرض آلودگی‌های زیست محیطی و هوا قرار گرفته است. مجموع این عوامل باعث شده محله فتح از نظر شاخص‌های حکمروایی خوب در پایین‌ترین سطح قرار گیرد و بقیه محلات منطقه ۹ تهران ضرایبی بین ۰/۳ تا ۰/۷ دارند. در تبیین و تحلیل به وجود آمدن چنین وضعیتی می‌توان به مدیریت متمرکز و تک سطحی و از بالا به پایین مسئولین و مدیران شهری در محله‌های مورد مطالعه، ارتباطات و همکاری‌های عمودی، عدم توجه به نهادهای مدنی و مردم محور، تبعیض در قوانین و مقررات و در نهایت عدم توجه به راهبرد توسعه جامعه‌ای به عنوان پایه و اساس توسعه مشارکتی که هدف آن توجه به یک شهروند به مانند عضوی مسئول و فعال در جامعه شهری جهت تشویق همکاریها برای ارتقای استانداردهای زندگی خود است، اشاره کرد. رهیافت حکمروایی خوب شهری در پی ایجاد رویه مردم سالارانه برای شکوفایی بستر زندگی اجتماعی بر اساس مشارکت حداکثری مردم و مسئولیت جمعی و واگذاری اختیار در سطحی خردتر به جامعه محلی در جهت ارتقای کیفیت زندگی آنان هست، افزون بر آن، این رهیافت به دنبال مدیریتی مبتنی بر جامعه محلی می‌باشد که بر توانمندی جامعه محلی و نقش مستقیم آنها در فرایند توسعه با همکاری بخش دولتی و سازمان‌های غیردولتی تاکید دارد، درحالی‌که در محله‌های مورد مطالعه، این مؤلفه‌ها مورد بی‌مهری قرار گرفته و اصل "حق توسعه یافتگی انسانها و" حق توسعه یافتگی مکان‌ها" نادیده انگاشته شده است. هم چنین میانگین شاخص پاسخگویی پایین‌تر از حد متوسط بوده است که این مساله نشان دهنده این موضوع می‌باشد که پاسخگویان وضع این شاخص را در منطقه خود مطلوب نمی‌دانستند و مسئولان منطقه خود را در برابر کارهای انجام شده یا در حال انجام پاسخگو و مسئول نمی‌بینند و بر این عقیده هستند که مسئولان و مدیران شهر (منطقه) مسئول نتایج و تصمیمات و فعالیت‌های خود بوده و در برابر تصمیماتی که می‌گیرند باید پاسخگو باشند و به اهالی شهر (منطقه) خود حساب پس دهند که این وضعیت در محلات منطقه مورد مطالعه وجود ندارد.

کتابنامه

1. Amoud Architectural and Urban Development Engineers (2006). Detailed Report of District of Tehran Municipality. [in Persian].
2. Badri, Seyyed Ali, Faraji Sabokbar, Hassan Ali, Javdan, Mojtaba, Sharafi, Hojjatallah (2012). Ranking of Rural Sustainability Levels Based on the Vickour Model, Geography and Development Magazine, No. 26.1-20 University Press Sistan and Baluchestan.[in Persian]
3. Baud, I. S. A., & Dhanalakshmi, R. (2007). Governance in urban environmental management: Comparing accountability and performance in multi-stakeholder arrangements in South India. *Cities*. 24(2). 133-147.
4. Bovaird, T. (2005). Public governance: balancing stakeholder power in a network society. *International Review of Administrative Sciences*. 71(2). 217-228.
5. Burkepour, N. (2006). *Urban Governance and Urban Governance System in Iran*, First Conference on Urban Planning and Management, Mashhad: Ferdowsi University of Mashhad. [in Persian].
6. Faraji Sabokbar, H. and et al. (2010). Estimation of Rural Stability Based on Network Analysis Model Using Borda Technique. Case Study: Rural Areas of Fasa. *Geographical research quarterly*, 72(42). Spring 2008. 135-155. [in Persian].
7. Heinelt, H., & Haus, M. (2005). How to achieve governability at the local level. Theoretical and conceptual considerations on the complementarity of urban leadership and community involvement. I Michael Haus, Hubert Heinelt & Murray Stewart (red) urban governance and Democracy: Leadership and community involvement. London & New York: Routledge.
8. Kardos, M. (2012). The reflection of good governance in sustainable development strategies. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, No.58. 1166-1173.
9. Kazemian, Gh.R. (2007). Income on Urban Governance Model, Urban Places, *Private publishing*, No19-20. 52-63.[in Persian]
10. Kedogo, J., Sandholz, S., & Hamhaber, J. (2010, September). Good urban governance, actors relations and paradigms: Lessons from Nairobi, Kenya, and Recife, Brazil. In 46th ISOCARP Congress (p. 7).
11. Madanipour, A. (2012). Neighbourhood governance, first publication, Elsevier publication.
12. Mafunisa, M. J. (2004). The role of civil society in promoting good governance in the Republic of South Africa. *International review of administrative sciences*, 70(3), 489-496.
13. maharati, Y., Hassani Henzai, Vahid and Hamidi, Mojtaba (2012). Strategic Planning Evaluation Based on Good City Governance (Comparative Study of Tehran and Mashhad Planning, th Conference on Urban Planning and Management, Mashhad.[in Persian].

14. Mouzen, Sohrab (2012). *Evaluation of neighborhood management model based on desirable urban governance indexes: Evin neighborhood*, Tehran: Master's thesis of geography and urban planning, Tarbiat Modares University. [in Persian]
15. Park, J. H., Cho, H. J., & Kwun, Y. C. (2013). Extension of the VIKOR method to dynamic intuitionistic fuzzy multiple attribute decision making. *Computers & Mathematics with Applications*, 65(4). 731-744.
16. Report of the Local Services and Community Safety Overview and Scrutiny Committee (2011), *Neighbourhood Management*, Birmingham City Council.
17. Romańczyk, K. M. (2015). Towards urban governance: Twenty years of neighborhood contracts in the Brussels-Capital Region. *Cities*, No.44. 1-8.
18. Sanayei, A., Mousavi, S. F., & Yazdankhah, A. (2010). Group decision making process for supplier selection with VIKOR under fuzzy environment. *Expert Systems with Applications*, 37(1). 24-30.
19. Sarafi, M. & Abdollahi, M. (2008). Analysis of Citizenship Concept and Assessment of its Position in Laws, Regulations and Urban Management, *Human Geography Research*, 41(63). Spring 2008. 115-134. [in Persian].
20. Schmitter, P. C. (2002). Participation in governance arrangements: Is there any reason to expect it will achieve sustainable and innovative policies in a multi-level context? In *Participatory governance* (pp. 51-69). VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.
21. Shahidi, M.H. (2007). Urbanization, Transportation and Urban Governance, *Urban Planning Quarterly*, Sixth Year, No.19-20. 88-93. [in Persian].
22. Sharifian Thani, M. (2001). Citizenship Participation in Urban Governance and Urban Management, *Journal of Urban Management*, Issue 63, No. 8. 42-55. [in Persian].
23. Shia, I. (2003). The Need for Urban Management Development in Iran, *Geography and Development Magazine*, Publications of Sistan and Baluchistan University. spring and summer. No. 1. 21-32 [in Persian].
24. Soltani, L., Zangiabadi, A., & Nastaran, M. (2013). The quarter: An effective pattern for satisfying women's sense of place in the city of Isfahan. *Cities*, No.30. 161-174.
25. Sullivan, H. *Neighbourhood Governance: An Opportunity Missed? in the World Will Be Your Oyster?* Ed. J. Raine and C. Staite (Birmingham: Institute of Local Government Studies, University of Birmingham, 2011). 37.
26. Taghvayei, A.A. & Tajdar, R. (2009). Income on Urban Good Governance in Analytical Approach, *Journal of Urban Management*. 23(7). 45-58. [in Persian]
27. Torabi, A. (2004). Urban Sustainable Management Reaches Good Governance, *Journal of Municipalities*, No. 69. 5-10. [in Persian].
28. Uzun, C. N. (2007). Globalization and urban governance in Istanbul. *Journal of Housing and the built environment*, 22(1). 127-138.
29. Van den Dool, L., Hendriks, F., Gianoli, A., & Schaap, L. (2015). *The Quest for Good Urban Governance: Theoretical Reflections and International Practices*. Springer.

30. Yip, N. M. (Ed.). (2014). *Neighbourhood Governance in Urban China*. Edward Elgar Publishing.

